

Bloeyendael bulletin

NOVEMBER 2021

Over kleuren

Nieuwe amfibieënpool

De hazelaar (*Corylus avellana*)

De Bron van Connla

Van Bolivia tot bootcamp

Veldwerk

Nieuwe wandelgids en app

De iepenziekte

Over kleuren

Het is mooi in ons Park. Herfstkleuren, vallende bladeren en paddenstoelen. En er gebeurde weer van alles. Het gras is tweemaal gemaaid en verzameld, de rogge is 'geoogst', er werd en wordt gesnoeid en hout opgeruimd. We hebben er een amfibieënpoel bij gekregen, gesubsidieerd door het K.F. Hein Fonds. De gemeente heeft een aantal bomen gesnoeid en gerooid (zieke iepen). We wachten nog op nieuwe aanplant. Het Park is bijna winterklaar; in november wordt er nog op twee zaterdagen blad geharkt.

Samen met communicatie medewerker Paul van Niekerk werkt het bestuur aan de vernieuwing van de borden in het Park. We willen een meer uniforme, bij het Park passende stijl en éénduidige informatie voor de bezoeker. De soms wat 'rommelige' diversiteit aan kleuren van de borden, zal minder worden. Wat u misschien niet direct opvalt, maar ons wel raakt, is dat een flink aantal grote witte borden aan de buitenkant van het Park zijn 'kwijtgeraakt'.

De secretaris en voorzitter bezochten

de afgelopen maand de SKR, de Stichting Kantorenpark Rijnsweerd, die zich bezighoudt met 'het in stand houden van een aantrekkelijk kantorenpark'. Daarbij hoort ook aandacht voor het 'openbaar groen' en daartoe rekent SKR zeker ook Natuurpark Bloeyendael. Er is gesproken over het gebruik van het Park door werknemers, over sportief bewegen en over preventieve beveiliging in het Park. Het SKR maakte het financieel mogelijk dat Bloeyendael een IVN-wandelapp kon laten maken en de wandelgids herdrukken (zie in dit bulletin). Concrete bijdragen aan het verantwoord gebruik van het Park.

Het bestuur zette een volgende stap in de ontwikkeling van een langetermijn visie en strategie voor natuurverduurzaming en diversificatie in het Park. Samen met een deskundige werd in oktober de toestand en indeling van de begroeiing in de verschillende delen van het Park bekeken; een heel leerzame eerste ervaring. We onderzoeken nu de mogelijkheid om met hulp van deze deskundige tot een lange termijn aanpak te komen. We betrekken de vele vrijwilligers (13!) die zich aanmeldten om mee te denken over de natuur-toekomst van Bloeyendael er graag bij.

Tenslotte, heel jammer; onze Park-beheerder Ineke Blijleven heeft aangekondigd dat ze begin volgend jaar het bestuur van Bloeyendael gaat verlaten. Dank alvast Ineke! We gaan op zoek naar een opvolger.

Piet van Ommeren, voorzitter

REDACTIE

Paul van Niekerk en Jan Heijmans

FOTOGRAFIE

Paul Brassé, Jan Heijmans en Henk Kers

VORMGEVING

Karel Meijer, Utrecht

DRUK

Kopijwinkel, Utrecht

LOGO

Illustratie Dick Bruna © copyright Mercis bv, 1991

Nieuwe amfibieënpoel

Sinds enkele weken is Bloeyendael een amfibieënpoel rijker. De ellipsvormige poel is uitgegraven naar een ontwerp van Theo de Ronde in het laag gelegen terrein ten westen en in het verlengde van de grote weide, achter het bankje. De eerste bewoner van de poel heeft zich enkele dagen na de aanleg gemeld: een kleine groene kikker.

Amfibieën

Ons park kenmerkt zich door veel water dat naast twee vijvers bestaat uit sloten met relatief steile oevers. Amfibieën zijn koudbloedige dieren die gedeeltelijk op het land leven, zoals ook de naam aanduidt: amfi-bios = dubbel levend. In ons park komen twee soorten kikkers voor (de groene en de bruine), de gewone bruine pad en de kleine watersalamander. De kikkers overwinteren in het water, terwijl de salamanders en padden op het land blijven. Amfibieën zijn gebaat bij glooiende oevers,

om zich te kunnen opwarmen. Er zijn ook plantensoorten die op de overgang van droog naar nat gedijen. De poel vergroot dus de diversiteit aan planten- en dierenleven in Bloeyendael.

Ontwikkeling

De poel, die is aangelegd met een donatie van Kiem, een groen initiatief van o.m. het K.F. Hein Fonds, is in het midden een meter diep, een meter breed en vier meter lang. Na een flinke regenbui groeit de poel uit tot een flinke ronde vijver. Inmiddels heeft Theo de Ronde waternlooi en waterpest in de poel gedeponeerd, enkele planten zoals gele lis en kattenstaart teruggeplaatst, en de glooiing ingezaaid met gras en oevertkruiden. Het zal enkele jaren duren voordat de poel 'volgroeid' is met planten, amfibieën en ander waterleven.

Bedreigingen

Vissen zijn ongewenste bewoners van een paddenpoel, omdat ze de larven van amfibieën eten. Eenden eten kikkerdril als hapje, dus moeten geweerd worden. Mensen en honden vertrapten de planten op de oevers. Een beproefde oplossing die ook bij de poel achter het provinciehuis is gebruikt is het plaatsen van metalen gaas rondom de poel.

De hazelaar (*Corylus avellana*)

De hazelaar is een struik die, als hij de ruimte krijgt, een opvallende verschijning is; vooral vanwege het feit dat de struik meerstammig is en wel tot zeven meter hoog kan worden. Ook qua bloei valt de struik op: in het voorjaar bloeit hij als eerste, en heeft zowel een mannelijke (opvallende katjes) als een vrouwelijke (kleine bloempjes) bloeiwijze. De hazelaar is een “naaktbloeier”: de struik bloeit als deze nog geen bladeren heeft. In park Bloeyendael staat de hazelaar ook hier en daar.

De hazelaar (die tot de berkenfamilie behoort) schijnt eeuwen geleden een belangrijk onderdeel van onze voedselvoorziening uit-gemaakt te hebben, zo heeft stuifmeel-onderzoek uitgewezen. Tegenwoordig zijn de hazelnoten vooral geliefd voedsel voor eekhoorns, muizen en vogels zoals gaaien. De noten zitten in trosjes van maximaal vier stuks, elk deels omsloten door een bladachtig vruchthulsel.

In vroeger tijden maakten hazelaars onderdeel uit van het ‘geriefhout’; de struiken werden tot de grond toe gekapt, waarop de struik weer nieuwe spruiten vormde. De hazelaars die steeds opnieuw worden gekapt, kunnen wel 100 jaar oud worden.

De hazelaars stellen weinig eisen

aan hun standplaats; ze kunnen zowel zon als schaduw verdragen. Een beetje warmte doet ze goed en als er voldoende kalk in de grond zit, dan komen ze ook met weinig water toe.

De buigzame tenen van de struik werden gebruikt voor allerlei producten zoals een raamwerk voor hutten, waaroverheen een mengsel van leem en stro werd gestreken. Er zijn nog steeds oude-ambachtslieden die de tenen gebruiken voor hek- en mandenwerk.

De gemeente Utrecht heeft op verschillende plekken in de stad boomhazelaars geplant. Bij mij in de wijk staan er ook een aantal op een rij, wat in het najaar altijd weer het leuke tafereel oplevert van verschillende soorten vogels, zoals de ekster en de turkse tortel, die op straat van de gevallen noten komen eten. De omwonenden zijn vaak minder gecharmeerd...

Ineke Blijleven

De Bron van Connla

Nu de gure herfstwind weer om het huis jaagt, is er niets gezelliger dan in je warme kamer te genieten van een goed glas port en een handvol noten. Wat die noten betreft heeft Bloeyendael veel te bieden; in het park zijn verschillende hazelaars te vinden. In het oude Europa waren zij de ultieme boom van wijsheid!

De Kelten kenden hierover het prachtige verhaal van de Bron van Connla. In het centrum van Ierland, diep verscholen in een woud, bevond zich deze bron, waar negen hazelaars rondom groeiden. De noten vielen in het water en werden gegeten door negen goud gespikkelde zalmen, die daarmee kennis kregen van alles wat er te zien en te horen was in de wereld. Zo'n bron was natuurlijk niet voor iedereen bestemd en hij werd dan ook goed beschermd door de watergod, Nechtan. Zelfs zijn vrouw, Boanna, mocht niet bij de bron komen. Maar zij trok zich daar niets van aan. Op een dag danste ze om de bron en raakte het water aan. Zo ontvijsde zij het heilighdom. Het water begon te kolken, achtervolgde haar en Boanna verdronk. Zo ontstond de rivier de Boyne - genoemd naar Boanna en één van de belangrijkste rivieren van Ierland. En sinds die dag zwommen de zalmen in de rivier.

Nu bestond er in die tijd een profetie

dat een zekere Finn de Zalm van Wijsheid zou vangen, hem eten en wijs zou worden. Een oude druide, Finegas, hoorde de profetie en dacht: 'Dat moet ik wel zijn!' En zo zat hij zeven jaar aan de rivier te vissen – zonder resultaat. Tot hij een leerling aannam: Demne. Alleen wist Finegas niet dat het jongetje vanwege zijn blonde haar door iedereen 'Finn' (=blond) genoemd werd. Diezelfde dag ving Finegas de zalm. Buiten zichzelf van blijdschap stuurde hij Demne naar huis om de zalm te braden. Helaas brandde daarbij een klein plekje aan, wat Demne met zijn duim probeerde weg te krabben. Maar daarbij spatte het vet op zijn duim. In een reflex stak Demne zijn duim in zijn mond en... at zo onbedoeld van de zalm. Op datzelfde moment verkreeg hij alle wijsheid die er in de wereld te vinden was. Hij werd zelfs zo wijs, dat hij later de leider werd van de Fianna, de lijfwacht van de opperkoning van Ierland.

Christine Hidding

Van Bolivia tot bootcamp

Ze woont in het hart van Wittevrouwen in een fraai verbouwd huis. Er logeren twee poezen, van haar zoon, die met zijn badkamer bezig is. Ineke Steinhauer, want daar gaat dit verhaal over, is sinds maart secretaris van de Stichting Bloeyendael.

Ze werd geboren in Hummelo (1961) en groeide op in Doetinchem. Na het vwo vertrok ze naar Wageningen om daar te gaan wonen en biologie te studeren. Ir Steinhauer vond, tot haar opluchting, direct na haar afstuderen werk bij het Landelijk Overleg Natuur- en Landschapsbeheer (momenteel LandschappenNL een samenwerkingsverband van alle provinciale landschapsbeheer organisaties). In Wageningen kreeg ze een relatie met Hugo, die een aantal jaren geleden is beëindigd. Met hem ging ze naar Bolivia, op voorwaarde dat ze daar ook zou kunnen werken. Ze kon aan de slag voor een Engelse organisatie op het gebied van platelandsontwikkeling.

Op een van de eerste reizen naar haar werkterrein sloeg het noodlot toe. Ze reed mee met een arts in opleiding die een grote Amerikaanse ambulancewagen bestuurde. In de bergen, in een bocht, verloor de dokter de macht over het stuur en de auto sloeg over de kop. Ze was op slag dood. Ineke kwam met de schrik vrij. Een heftig avontuur. Geluk-

kig overheersen de mooie herinneringen aan Bolivia. "We zijn eens gevraagd als peetouders van een kindje van een medewerker van haar partner. Een hele eer. We maakten deel uit van een feestelijk ritueel, toen het haar van kindje, na een jaar, voor het eerst geknipt werd. De haarlokken worden in twee delen gekamd. Er zijn vier peetouders, ieder koppelprobeert zoveel mogelijk haar te verkopen. De verliezer moet bijpassen. De opbrengst wordt vervolgens geïnvesteerd in de aankoop van een schaap. Het eerste bezit van het kind." Ze verbleven vier jaar in Bolivia, de eerste twee van hun drie kinderen werden er geboren. Ze hadden er langer willen blijven maar Hugo kreeg eveneens een auto-ongeluk en hield daar een ernstige rugblessure aan over, die in Nederland behandeld moest worden.

Omdat ze onvoorzien weer in Nederland terug waren, rees de vraag waar gaan we wonen? Wegens de centrale ligging werd dat Utrecht. Eerst zou hun verblijf tijdelijk zijn, maar dat pakte anders uit. Daarom werkt Ineke sinds 1993 bij de Commissie voor Milieueffectrapportage en beheert daar als technisch secretaris samen met een aantal collega's de portefeuille ontwikkelingssamenwerking. Ieder project dat door Nederland in samenwerking met een ontwikkelingsland voorbereid wordt, krijgt vooraf een uitgebreide screening. Wat betekent bij-

voorbeeld de aanleg van een stuwdam voor de natuur in de omgeving maar ook wat zijn de consequenties voor de plaatselijke bevolking? Het sociale aspect is even belangrijk als de milieuaspecten. De onderzoeken worden uitbesteed aan experts. De bevindingen worden vastgelegd in een milieu-effectrapport (MER) en voor kwaliteitstoetsing voorgelegd aan de Commissie. Zij coördineert al dit werk en met haar Commissie zorgt ze ervoor dat er uiteindelijk een gedegen advies klaarligt bij het "bevoegd gezag", de autoriteit die het groene licht moet geven. Dit is veelal een milieuministerie in een ontwikkelingsland. Het advies geeft aan of de informatie in het MER correct en compleet is zodat milieu- en sociale aspecten volwaardig kunnen worden meegewogen in de besluitvorming. Ook verzorgt de Commissie trainingen in de landen waar ze mee samenwerken en kan ze adviseren over wetgeving.

Tegenwoordig wordt er vooral met Afrikaanse landen samengewerkt: voor Ineke zijn dit momenteel bijvoorbeeld

Oeganda, Ethiopië en Mozambique. Als secretaris is ze regelmatig op reis. Ook in dit werk vinden echter veel contacten inmiddels online plaats. Maar de fysieke ontmoeting blijft belangrijk.

Bloeyendaal is haar al langer bekend, al was het maar van haar zondagse hardlooperdje. Omdat ze, als voorbereiding op haar pensioen wat minder kon gaan werken is ze al een tijdje, met plezier, actief als vrijwilliger. "Iets concreets doen en meteen resultaat zien, dichtbij huis en met je handen bezig zijn". Toen ze de vacature voor secretaris zag voelde ze zich meteen aangesproken. Het werk voert haar weer terug naar haar eerste baan, waar ze zich ook met landschapsbeheer bezighield. Naast hardlopen, zwemt en wandelt ze. Ineke is verder een enthousiast bootcamper. Een sport, in groepsverband, gericht op spierversterking. In de buitenlucht bij weer of geen weer. Om het evenwicht te bewaren is ze lid van twee leesclubs.

Jan Heijmans

Op een van de eerste mooie meidagen troffen we groepjes jonge mensen in het park aan. Studenten van de lerarenopleiding biologie van de Hogeschool Utrecht. We spraken met hun docent Sophie Mooren.

‘We bezoeken elk jaar, behalve in 2020, het park. Dat doen we al zeker acht jaar. Dit is onderdeel van de cursus *ecologie van het zoete water*, waarbij slootonderzoeken centraal staan. Bij iedere middelbare school is wel een slootje, goed voor een makkelijke en leuke veldwerkopdracht voor de leerlingen. Deze middag dient dus ook als voorbeeld voor onze studenten en wat ze ermee kunnen doen in het eigen werkveld. Met schepnet en watermonsters worden chemische en biotische (macrofauna en planten) bepalingen gedaan.

De resultaten van de onderzoekjes van de studenten in het park zijn gedurende de jaren erg divers geweest. Het is erg afhankelijk van de plek waar het onderzoek gedaan wordt. Zitten ze in een doorstroomplekje, een zijtak of een wat stil-

staander poeltje. Dat maakt het juist ook zo tof, ze zien bij elkaar in hetzelfde gebied enorme verschillen! Over het algemeen geldt dat de waterkwaliteit (volgens onze studenten) in orde is, m.u.v. de stilstaande dode zijarmen waar ook nauwelijks zonlicht komt en veel bomen staan. De studenten verbazen zich over hoeveel verschillende soorten macrofauna en planten ze in Bloeyendaal vinden.

Verspreid over het park vinden we ook echt andere resultaten. Sommige plekken hebben veel ammonium en zijn verder nitraat, nitriet en fosfaat vrij. Terwijl andere plekken een mooie verhouding hebben tussen de verschillende nutriënten.

In Bloeyendaal zien de studenten dat er ook in de stad verborgen natuur te vinden is. Daarnaast leent het gebied zich door de vele diverse plekjes, goed voor wateronderzoek en vinden de verschillende groepjes ook verschillende dingen. Dit moeten ze vervolgens in hun conclusie gaan linken aan het watermanagement van het park.’

Jan Heijmans

Nieuwe wandelgids en app

De coronapandemie heeft er voor gezorgd dat meer mensen de natuur hebben ontdekt. Om bezoekers te verleiden ons natuurpark te bezoeken, wordt de Wandelgids opnieuw uitgegeven en zijn de wandelingen door Bloeyendaal in een app opgenomen.

Wat is er nieuw?

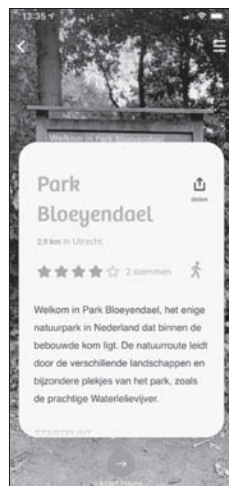
Hoewel de wandelingen hetzelfde zijn gebleven, zijn de begeleidende teksten aangepast en uitgebreid. Zo wordt er in de nieuwe druk, prachtig vormgegeven door Karel Meijer, ook aandacht besteed aan de nieuwe amfibieënpool, de stinsenplanten, de houten huizen aan de Oostbroekselaan en de slechtvalken op het Provinciehuis.

De wandelgids zal in het voorjaar officieel ten doop worden gehouden maar kan al worden bekeken op de website van Bloeyendaal, onder Publicaties.

Met de tijd mee

Het bestuur meende dat de beschreven wandelingen door het park ook beschikbaar moesten komen voor mensen die een wandelapp prefereren. Het ivn beheert een app waarmee meer dan 450 wandelingen en fietstochten in Nederland toegankelijk worden gemaakt. Op basis van locatie en lengte kan een tocht worden gekozen. Onlangs zijn de wandelingen in Bloeyendaal toegevoegd aan deze app. De route kan worden gedownload en geopend op de smartphone

via Google Play Store (Android versie) en de Apple App Store (ios-versie) onder de naam *ivn Routes*. De wandelingen in Bloeyendaal kunnen ook worden bekeken op de website van het ivn: <https://www.ivn.nl/routes/id:3335>

Paul Brassé

De Wandelgids en app zijn tot stand gekomen dank zij een donatie van de Stichting Kantorenpark Rijsweerd (SKR)

De iepenziekte

Oorspronkelijk uit Oost-Azië en werd in 1918 voor het eerst waargenomen in Noord-Brabant en Noord-Frankrijk. De ziekteverwekker (*Scolytus scolytus*) werd voor het eerst correct beschreven door de Nederlandse biologen Bea Schol-Schwarz en Christine Buisman onder leiding van Johanna Westerdijk (eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland). Sindsdien is de internationale naam voor iepziekte “Dutch Elm Disease”. Elm is Engels voor Olm, de enigszins verouderde naam voor iep.

Alleen bomen van het geslacht *Ulmus*, iep en het geslacht *Zelkova*, schijniep, deze behoren beide tot de iepenfamilie (*Ulmaceae*), kunnen worden aangetast. Wanneer de jonge iepenspintkevers het volgende jaar uit het iepzieke hout uitvliegen worden de vrouwtjes aangetrokken door de geuren van beschadigde takken of snoei-wonden. Hier leggen zij hun eitjes en besmetten zo de gezonde boom met de sporen van *Ophiostoma ulmi*. De schimmel ontwikkelt zich snel en spoedig zijn de houtvaten verstopt. De eerste symptomen zijn slap hangende bladeren aan het einde van een tak, die vergelen, opkrullen en bruin worden.

De dode bladeren vallen aanvan-

kelijk niet af, omdat het breukvlak in de bladsteel niet wordt gevormd (gebeurt alleen in de herfst!). Spoedig zal de hele boom sterven. Via wortelcontact kan de schimmel ook doorgroeien naar dichtbij staande gezonde iepen.

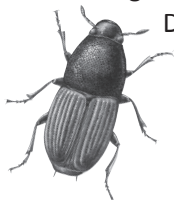
Door het snel verwijderen van aangetaste bomen en het aanplanten van min of meer resistente rassen, is het iepenbestand tot de jaren zeventig redelijk stabiel gebleven.

In de jaren 1970 werd voor het eerst een nieuwe schimmel waargenomen, die ook resistente rassen voor *Ophiostoma ulmi* aantast. Deze agressievere soort heet *Ophiostoma novo-ulmi*.

Treft u een (vermoedelijk) zieke iep, belt u dan zo spoedig mogelijk met de gemeente. Deze boom MOET verwijderd worden door deskundige boomverzorgers. Particulieren mogen iepziek hout (stam, takken, wortels) **niet** zelf afvoeren of verwerken (ook niet als hardhout). Dit gebeurt via de gemeente. Sinds 1977 geldt in Nederland het Besluit bestrijding iepziekte. Dit is belangrijk omdat larven van de iepenspintkever onder de bast van takken en stam van de nog al of niet levende boom zich verder ontwikkelen. Het jaar daarop leveren deze broedbomen grote aantallen jonge kevers. Het hoogseizoen voor vliegende iepenspintkevers is van juni tot half augustus. En altijd bij temperaturen boven 20° Celsius.

Theo de Ronde

*Grote iepenspintkever, ware
lengte circa 4-5 mm*

Steenmarters in beeld

Omdat we graag willen weten wat er 's nachts zoal gebeurt in ons park, maken we gebruik van een wildcamera. Verdekt opgesteld filmt dit apparaat het nachtleven van Bloeyendael. Paul Brassé controleert de beelden. Groot was de opwinding toen er voor het eerst uit de (bewegende) beelden bleek dat we een paartje steenmarters rijk zijn. De wildcamera heeft ze in de buurt van de Archimedeslaan vastgelegd. Kenmerkend is de gele bef en de bruine pluimstaart. Het zijn de grootste zoogdieren in het park (wanneer we de vos niet meetellen die we enkele jaren

geleden hebben gespot), voortreffelijke klimmers en de grootste vijand van de eekhoorns in het park.

Paddenstoelentijd

Op het moment dat dit bulletin verschijnt, zijn er overal paddenstoelen te vinden. Naast hun enorme belang voor

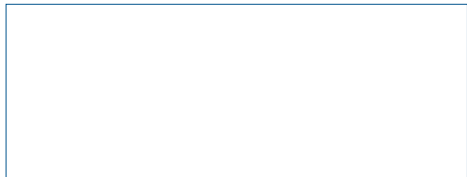
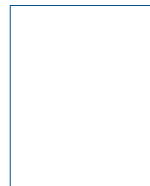
de kringloop van de natuur, genieten we van hun schoonheid. Verschillende kunstenaars worden dan ook geïnspireerd door paddenstoelen. Zo liet bijvoorbeeld architect Antoni Gaudí zich inspireren door de vliegenschwam voor verschillende plekken in het door hem ontworpen Park Güell in Barcelona. Volgens Gaudí zouden zowel het consumeren van paddenstoelen als ook het wandelen door Park Güell een psychedelische ervaring kunnen opleveren vanwege de wirwar aan lijnen, vlakken, figuren en kleuren. Zover zal het in Bloeyendael wel niet komen!

Bron: Antoon Kuhlmann en Dominique Clement -
Paddenstoelen in kunst, cultuur en natuur

Paul van Niekerk

Natuurpark
Bloeyendael

Stichting Bloeyendael
Archimedeslaan 1
3584 BA Utrecht

www.bloeyendael.nl

NL74 INGB 0003 4466 50

Tel. 06 4500 5700